

Дәріс 5. Отбасы және қазіргі заман

- **«ӘЛЕУМЕТТАНУ» пәні**
- **Омарова А.Т. PhD, әлеуметтану және әлеуметтік жұмыс кафедрасының аға оқытушысы**

«Отбасы» терминінің анықтамасы

- **Отбасы** - бұл шаруашылық-тұрмыстық ортақтықпен және өзара жауапкершілікпен байланысты адамдардың некеге немесе туыстық-туыстық қатынастарға негізделген бірлестігі.
- **Отбасы** - әке, ана және балалар (Дидье Жюлиа).
- **Отбасы** - бұл ата-аналар мен олардың балаларынан тұратын, өз мүшелерінің мүдделері мен денсаулығын қорғауға, жеке тұлғаның көбеюіне, сақталуына және дамуына жағдай жасауға арналған адамдар тобы.

О.Конт

«Отбасы – «қоғамның маңызды бірлігі»,
сүйіспеншілік пен өзара жанашырлыққа
негізделген моральдық-эмоционалды
одақ»

**Отбасы әлеуметтануы – бұл
әлеуметтанулық білімнің бір саласы,
ол мыналарды зерттеуге баса назар
аударды:**

- адамдардың шағын тобының бірге өмір сүруінің отбасылық-туыстық түрлерін қарастыруға;
- жалғыз немесе бойдақ адаммен салыстырғанда отбасылық өмір салтын саралауға;
- ата-ана, ерлі-зайыптылық, туыстық, яғни отбасының өзара байланысын анықтауға;

Әлеуметтанудағы отбасын зерттеудің ерекшелігі

- 1). Отбасы әлеуметтік институт және шағын әлеуметтік топ ретінде қарастырылады.
- 2). Отбасы «ерлі – зайыптылық – ана-туыстық» триада ретінде қарастырылады

2. Неке ұғымы және формалары. Некелік мінез- құлық

Некeнiң түрлері:

1. Құрылымы бойынша

Моногамия – бір ерке пен бір әйелдің некелесуі

Полигамия - бір және бірнеше достық адамдар арасындағы неке :

- *полигиния* - бір еркек пен бірнеше әйел арасындағы неке;

- *полиандрия* - бір әйел мен бірнеше ер адамның арасындағы неке.

Топтық неке- бірнеше еркек пен бірнеше әйел арасындағы неке.

Бір жыныстық неке— еркек пен еркек арасындағы немесе әйел мен әйел арасындағы неке.

2. Қалаған серіктеске байланысты некенің түрлері

- **Экзогамия** – басқа топтың өкілдерімен ұсынылған неке.
- **Эндогамия** – өз тобының өкілдерімен ұсынылған неке.

Некелік мінез- құлық – бұл неке қажеттілігін қанағаттандыруға бағытталған мінез-құлық, неке серіктесін таңдаумен байланысты мінез-құлық (яғни, неке таңдауымен).

Отбасының функциялары мен түрлері

Отбасының қызметтері

Отбасы қызметтері	Қоғамдық маңыздылығы	Жеке маңыздылығы
Репродуктивті	Қоғамның биологиялық көбеюі	Балаларға қажеттілікті қанағаттандыру
Тәрбиелік	Жас ұрпақтың әлеуметтенуі. Қоғамның мәдени үздіксіздігін қолдау	Ата-ана болу, балалармен байланыс, оларды тәрбиелеу, балаларда өзін-өзі жүзеге асыру қажеттілігін қанағаттандыру

**Тұрмыстық-
шаруашылық**

Қоғам мүшелерінің
физикалық
денсаулығын сақтау,
бала күтімі

Шаруашылық-
тұрмыстық қызметтерді
басқалардан алу

Экономикалық

Қоғамның кәмелетке
толмаған және еңбекке
жарамсыз мүшелерін
экономикалық қолдау

Бір отбасы мүшелерінің
басқаларынан
материалдық құралдар
алуы

Бос уақытты өткізу	Ұтымды бос уақытты ұйымдастыру	Бос уақытты бірлесіп өткізу қажеттілігін қанағаттандыру, бос уақыт мүдделерін өзара байыту
Эмоционалды	Адамдардың эмоционалды тұрақтылығы, олардың психологиялық терапиясы	Адамдардың психологиялық қорғауды, эмоционалды қолдауды алуы. Бақытқа, махаббатқа деген қажеттілікті қанағаттандыру

Отбасының құрылымдардың түрлері

Отбасындағы билігі бойынша

Патриархалды отбасы - әкесі басшы болатын отбасы.

Матриархаттық отбасы - бұл ана ең жоғары билік пен ықпалға ие отбасы.

Эгалитарлық отбасы – бұл әке мен ана арасындағы биліктің ситуациялық таралуы басым болатын отбасы.

Кеңістіктік-аумақтық локалділігі бойынша отбасының құрылымдарының түрлері

Патрилокалды отбасы - жаңа үйленгендер күйеуінің үйінде тұратын отбасы.

Матрилокальды отбасы – ерлі-зайыптылар әйелінің ата-анасымен бірге тұратын отбасы.

Унилокалді отбасы – жас жұбайлар ата-аналарының ешқайсысында дәстүр мен әдет-ғұрып бойынша емес, өздерінің қажет болған жағдайда тұратын отбасы.

Неолокалды отбасы - туыстарына тәуелсіз үйде ата-анасынан бөлек тұруға мүмкіндігі бар отбасы.

Бірге тұратын ұрпақтар саны бойынша отбасы құрылымының типтері

Нуклеарлы отбасы – ата-аналар мен олардың балаларынан, яғни екі ұрпақтан тұратын отбасы

Кеңейтілген отбасы - екі немесе одан да көп нуклеарлы отбасыларды ортақ үй шаруашылығымен біріктіретін және үш немесе одан да көп ұрпақтардан тұратын отбасы.

Бала саны бойынша отбасы құрылымының типтері

Баласы жоқ отбасы

Аз балалы отбасы - бұл 1-2 баласы бар отбасы

Балалардың орташа саны бар отбасы - бұл 3-4 баласы бар отбасы, яғни балалар кеңейтілген көбею үшін жеткілікті.

Көп балалы отбасы - бұл 5 немесе одан да көп баласы бар отбасы, яғни кеңейтілген көбею үшін қажет балалар көп.

Ата-аналар саны бойынша отбасы құрылымының типтері:

Толық отбасы - екі ата-анасы бар отбасы.

Толық емес отбасы - бір ата-анасы бар отбасы.

Отбасының өмір сүру циклі

- Отбасының пайда болуы, әдетте, некеге тұрудан басталады.
- Бала туудың басталуы - бірінші баланың туылуы.
- Бала туудың аяқталуы - соңғы баланың тууы
- "Бос ұя" - отбасынан соңғы баланының бөлінуінен басталады.
- Отбасының өмір сүруін тоқтату-ерлі-зайыптылардың біреуінің қайтыс болуынан басталады

Отбасы мен неке арасындағы айырмашылықтар:

Тарихи тұрғыдан алғанда, отбасы некеден кейін пайда болды;

- Неке - жұптық қарым-қатынас, отбасы - топтық қарым-қатынас;
- Неке - тек қарым-қатынас, отбасы - сонымен қатар адамдардың әлеуметтік ұйымдасқан бірлестігі;

Отбасының қазіргі проблемалары:

- Жалғыз басты аналар үлесінің артуы (некеден тыс ана болу).
- Ажырасу санының артуы. Күйеуінің бастамасы бойынша ажырасудан (ең алдымен некенің баласыздығына байланысты) әйелінің бастамасы бойынша ажырасуға көшу
- Отбасындағы ерлер мен әйелдердің мәртебесін, функцияларын өзгерту.